

ENERVERENDE OVERCOMPENSATIE

De correspondentie van Brakman en Vestdijk

Een literaire tekst is per definitie grillig, ondoor-dringbaar. Door het ontbreken van een absolute betekenskern die voorschrijft hoe een tekst precies begrepen moet worden, blijft een roman altijd multi-interpretabel. Dat ieder individu een eigen lezing van een tekst heeft, lijkt in eerste instantie bevrijdend: het grote, immer groeiende aantal interpretaties houdt de literatuur levendig. Maar die zienswijze heeft ook netelige consequenties: als het begrip van een kunstwerk altijd puur subjectief is, hoe kan letterkundig onderzoek zich dan onderscheiden van het uitwisselen van meningen?

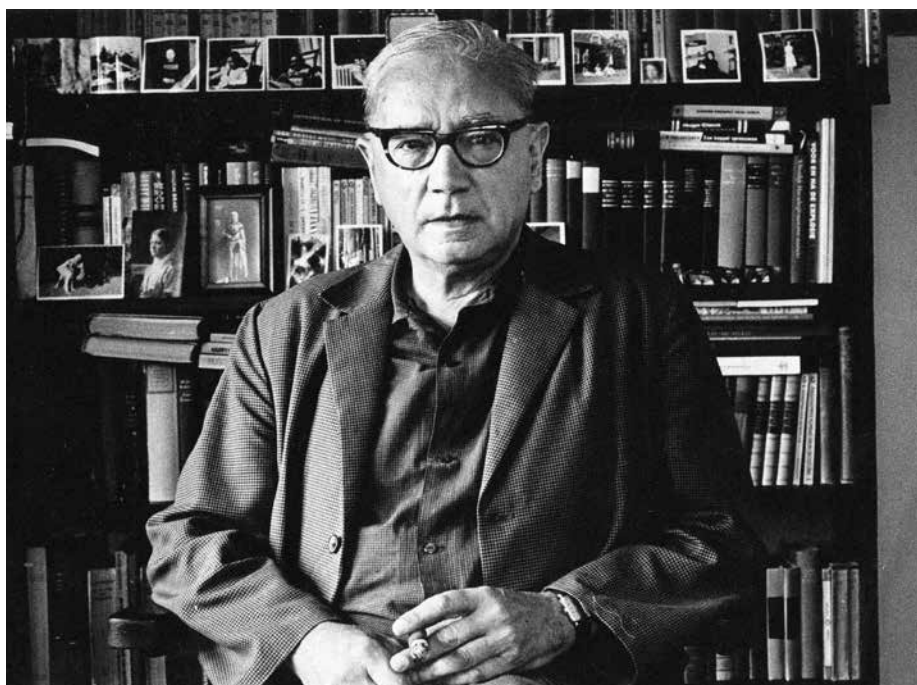
Om deze verlammende probleemstelling te overbruggen, is van oudsher teruggegrepen op de niet-literaire teksten die rond een roman of gedicht cirkelen. Veel letterkundigen bestudeerden naast het uitverkoren boek alle dagboek aantekeningen, brieven en notities van de schrijver, in de hoop dat de ware kern van het kunstwerk in deze eenduidigere teksten gevonden kon worden. In biografieën en studies neemt vooral de literaire briefwisseling een bevoorrechte positie in: nergens zou het denken van de schrijver onverbloemder naar voren komen dan in openhartige woordenwisselingen met vrienden en vijanden. In brieven mag een schrijver vrijuit polemiseren, denken, oefenen en afreageren; de auteur kan schermen zonder het vervormende masker van de literatuur. Biografen halen deze teksten dan ook gretig uit de privésfeer, omdat het morrende radarwerk dat zich achter het kunstwerk ophoudt, in de meer bevlogen literaire correspondenties duidelijker zou kunnen worden gehoord.

Wie vanuit deze overwegingen begint aan *Gaven, giften en vergiften*, de recentelijk opgediepte briefwisseling tussen Willem Brakman (1922-2008) en Simon Vestdijk (1898-1971), zal onvermijdelijk worden teleurgesteld. In hun correspondentie, die loopt tussen 1961 en 1969, hebben deze twee grootmeesters, die tot de meest productieve en virtuoze schrijvers van het Nederlandse taalgebied horen, het relatief weinig over literatuur – het voornaamste onderwerp is medicatie. De ex-huisarts Vestdijk, die

*Vestdijk over Brakmans
debuutroman: 'Ik vind het
werkelijk voortreffelijk'*

levenslang werd getormenteerd door depressies, schrijft de vierentwintig jaar jongere schrijver en bedrijfsarts Willem Brakman met het verzoek hem te voorzien van de nieuwste antidepressiva. Dit resulteert in het over en weer sturen van persoonlijke ervaringen, huismiddeltjes, medische adviezen en een hoop studentikoze artsengrappen. De serviele Brakman vraagt uiteindelijk wel een tiental monsterzendingen aan die hij kosteloos doorstuurt naar de Duivelskunstenaar van Doorn. "Altijd blij als ik wat voor je doen kan", schrijft Brakman, en zijn trouw wordt door Vestdijk beloofd met gesigneerde exemplaren van zijn nieuwste romans, bundels met muziekessays en zelfs een doos Spaanse sigaretten.

En wanneer de schrijvers het wel over intiemere, persoonlijke aangelegenheden hebben, gaat het vooral over iemand anders: de tweede rode draad die door deze correspondentie loopt is het aanhouden-de geroddel over Nol Gregoor, de literair journalist die enkele studies over het oeuvre van Vestdijk schreef, en goed bevriend was met Willem Brakman.

Simon Vestdijk in 1967 © Eddy Posthuma de Boer

In de jaren 1960 liep het huwelijk van Gregoor op de klippen; de schrijvers becommentariëren het huiselijke drama met een sardonisch genot en keuren de nieuwe minnaressen van hun vriend.

Dat de inhoud van deze briefwisseling niet bijzonder romantisch is, mag geen verrassing heten: van twee schrijvers die samen meer dan honderd romans schreven in half zoveel jaren hoef je geen heroïsche avonturen te verwachten – ze waren het merendeel van hun leven vooral in hun schrijfkamer te vinden. In deze brieven toont het tweetal zich daar overigens ook van bewust: “Zonder Nol gebeurt er nu eenmaal weinig in ons leven”, schrijft Vestdijk.

Maar zelfs in de minder hoogdravende brieven zijn er voor de liefhebber parels te ontdekken. Zo is het zeker niet waar dat Brakman en Vestdijk het geheel niet over literatuur hebben. Wel zijn de gebruikelijke katalysatoren van discussie en polemiek, zoals verschil in smaak, filosofie en poëtica, hier afwezig: de twee zijn het steeds met elkaar eens. Al in de eerste brief prijst Vestdijk de op dat moment

net verschenen debuutroman van Brakman, *Een winterreis* (1961): “Ik vind het werkelijk voortreffelijk, maar in dit opzicht hoef ik je niets meer te vertellen.” Er is dus geen behoefte aan onderscheidingsdrang of machtsvertoon. In plaats daarvan sturen de schrijvers elkaar voortdurend scherpe interpretaties en genereuze aantekeningen bij de lectuur van elkaars boeken, die ook nu nog enthousiasmerend zijn, en raden ze elkaar af en toe zelfs een roman aan. Zo stuurt Brakman een titel van Alexis Hareng, en pent Vestdijk een kleine uiteenzetting over het werk van John Cowper Powys (1872-1963), die in Brakmans latere essays meermaals zou opduiken.

Hoewel de bewondering wederzijds lijkt te zijn, is de verhouding van begin af aan asymmetrisch: niet alleen omdat het steeds de gediensstige Brakman is die Vestdijk van boodschappen moet voorzien, maar ook omdat de schrijvers op dat moment van een danig verschillend statuut zijn. Willem Brakman is aan het begin van de briefwisseling,

hoewel hij dan al 39 is, pas gedebuteerd. Zijn grote voorbeeld Simon Vestdijk is op dat moment al in de 60 en zijn creatieve piek voorbij; hij is een levend monument dat keuvelt met koningin Juliana en als een serieuze kanshebber voor de Nobelprijs wordt beschouwd. Vanzelfsprekend is Brakman dus erg blij met Vestdijks uitgesproken waardering, die hem het vertrouwen geeft om voorzichtig, maar toch vrij schaamteloos toenadering te blijven zoeken. “Ik hoop niet dat je een punthoofd krijgt van mijn ietwat drukke correspondentie”, schrijft hij, en wanneer hij Vestdijk een tweede exemplaar van zijn debuutroman toestuurt: “ik wil nu eenmaal in Zijn nalatenschap worden aangetroffen (oud en vergeeld natuurlijk) vol ontroerende ezelsoren en aantekeningen in de marge.”

Zodoende brengt die asymmetrie ook meteen het mooiste uit deze briefwisseling voort: Brakman, die te vaak schrijft, moet Vestdijk, die weinig en vooral over zijn eigen psychologische kuren schrijft, zien te verleiden tot een echte correspondentie. Wat Brakman daarvoor aanwendt is zijn eigenzinnige, zintuigelijke stijl, die in het Nederlands zijn gelijke niet kent. Zo probeert hij Vestdijk aan de lopende band met grappen te vermaken: hij resumeert compleet verzonnen medische standaardwerken, verhaalt droogkomisch hoe hij zich staande houdt als arts en tegelijkertijd toch aan zijn boeken weet te werken (“op de plee schrijf ik verder, kijk daar niet op neer, Luther overwoog op dezelfde plaats Rom 1:17 en de ketter Arius gaf er de geest”). Het kolde-riek hoogtepunt is een gefingeerde “noodkreet van het front”, die hij stuurt vanaf een herhalingsoefening van de dienstplicht. Op een door hemzelf verbrand en gescheurd papiertje heeft Brakman gekrabbeld: “Strijd vreselijk / Houden vol tot het uiterste / Leve de Koningin!”

Deze overcompensatie maakt Brakmans brieven beduidend grappiger, barokker en gemakkelijker dan die van Vestdijk: het zal ook om die reden zijn dat Nico Keuning, die de overleden Gerrit-Jan Kleinrensink opvolgt als biograaf van Willem Brakman, deze brieven heeft ingeleid en geannoteerd. Keuning heeft zijn werk overigens voortreffelijk gedaan, en zelfs een van zijn gewaagdere keuzes pakt verrassend goed uit: Keuning heeft de archaische spelling van Vestdijk consequent gemoderniseerd, waardoor diens brieven er een stuk vlotter op zijn geworden.

De brieven van Brakman staan daarentegen uitstekend op zichzelf – ze lopen over van de kolkende, beeldrijke zinnen, die het handelsmerk van zijn krachtige vertelstem zouden worden. Een voorbeeld: “Wat absoluut gesteld ongetwijfeld, maar vaak toch mocht ik de stimulerende kracht ervaren van lieden waar de zware vinger Gods op het scheidak rustte, mij verkwikken aan ogen die waarachtig alle hoop hadden uitgebannen en mijn stap aan veerkracht doen winnen tussen de bedden en de geluiden die eruit opstegen.”

Zinnen als deze, samen met de overweldigende, vreugdevolle energie die vrijkomt wanneer twee verwante grote schrijvers het woord tot elkaar richten, legitimeren beslist de publicatie van deze brieven, en maken deze uitgave tot een enerverend kleinood.

LODEWIJK VERDUIN

WILLEM BRAKMAN & SIMON VESTDIJK,
Gaven, giften en vergiften. Brieven, ingeleid
en samengesteld door Nico Keuning, Querido,
Amsterdam, 2018, 176 p.